

Πολιτικοὶ ἀνταγωνισμοὶ καὶ ἀντιπαραθέσεις
στὴν καθολικὴ ἱεραποστολὴ
στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία στὸ τέλος
τοῦ 19ου - ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα*

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ**

Μετὰ τὸ συνέδριο τῆς Βιέννης τὸ 1815 ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία κατάφερε νὰ σταθεροποιηθεῖ στὴν Ἀνατολή. Ἡ Γαλλία, ποὺ τὴν προηγούμενη εἰκοσαετία εἶχε διατηρήσει μία αὐστηρὴ καὶ ἐπιθετικὴ στάση ἀπέναντι στὴν Ἐκκλησία συνεισέφερε τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντα, προχωροῦσε στὴν ἐκ νέου ἀνάληψη τοῦ παραδοσιακοῦ ρόλου της ὡς προστάτριας τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς¹. Μετὰ τὴ Συνθήκη τῆς Ἀδριανούπολης (1829) ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ παρουσία στὴν ἐπικράτεια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας θὰ αὐξηθεῖ γιὰ διάφορους λόγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ προσπάθεια ἐξευρωπαϊσμοῦ τοῦ κράτους ἀπὸ τοὺς σουλτάνους καὶ κυρίως τοὺς μεγάλους βεζίρηδες, τὴν εἴσοδο εὐρωπαίων καθολικῶν στὴν ὀθωμανικὴ ἐπικράτεια, τὴν πίε-

---

* Ἡ συγκεκριμένη μελέτη ἐστιάζει στὶς ἱεραποστολὲς στὴν Ἀνατολή μὲ ἔμφαση στὴν ἱεραποστολὴ τοῦ Πόντου καὶ εὐρύτερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ ἀρχεῖο τὸ ὕλικό ποὺ ἀποθησαυρίζεται στὰ διάφορα ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ (Archivio Segreto Vaticano, Propaganda Fide, Segreteria di Stato, τὰ ἀρχεῖα τῶν διάφορων ταγμάτων, ὅπως τῶν καπουτσίνων καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν), ἀποτυπώνει ἐναργῶς τὴν ἀντιπαλότητα μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν στὸ ἱεραποστολικὸ πεδίο. Ἰδιαίτερα φανερὴ καθίσταται ἡ ἀγωνία τῆς Γαλλίας νὰ διατηρήσει τὴν πρωτοκαθεδρία της στὸν συγκεκριμένο τομέα. Γιὰ μία συνολικὴ θεώρηση τοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία μετὰ τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου πρὸβλ. τὸ GIORGIO DEL ZANNA, *Roma e l'Oriente. Leone XIII e l'Impero ottomano (1878-1903)*, Μιλᾶνο 2003, σσ. 443.

** Ὁ Θεοδόσιος Κυριακίδης εἶναι Θεολόγος, ὑποψ. δρ Νεώτερης Ἱστορίας.

1. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 223 καὶ PIETRO CHIOCCETTA, «Le vicende del secolo XIX nella prospettiva missionaria» στὸ J. Metzler (ἐπιμ.), *Sacrae Congregationis De Propaganda Fide, Memoria Rerum*, τόμ. III/1 (1815-1972), Ρώμη-Φριβοῦργο-Βιέννη 1975, σ. 4. Πρὸβλ. καὶ JOSEF METZLER (ἐπιμ.), *Dalle Missioni alle Chiese Locali*, (1846-1965), στὴ σειρὰ Storia della Chiesa XXIV, Μιλᾶνο 1990, σ. 28-30.

ση πού άσκοῦσαν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία καί τή δράση τῶν ἱεραποστόλων καί τῆς Προπαγάνδας γιά τή διάδοση τῆς πίστης².

Πράγματι, κατά τὸν 19ο αἰῶνα ἄρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἔντονη δραστηριότητα, κυρίως ἀπὸ τὰ μοναχικά τάγματα τῶν Φραγκισκανῶν, Καπουτσίνων, Ἰησοιτῶν, Λαζαριστῶν, Καρμελιτῶν στή Συρία, Μεσοποταμία, Παλαιστίνη καί στήν Περσία³. Ἐνῶ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες ἡ Ρωμαιοκαθολική παρουσία ἐπικεντρωνόταν κυρίως στήν Κωνσταντινούπολη καί στίς παράλιες πόλεις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα θ' ἀρχίσουν νὰ δημιουργοῦν σταθμοὺς στὸ ἐσωτερικό της⁴. Πληθῶρα καθολικῶν πιστῶν εἰσήλθαν ἀπὸ τὰ Βαλκάνια καί τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη καί ἐγκαταστάθηκαν στήν Κωνσταντινούπολη. Παράλληλα ἐμφανίστηκαν καί νέα μικρότερα τάγματα καί ἀδελφότητες πού ἔδωσαν ἔμφαση στήν ἐκπαίδευση⁵, διατηρώντας μεταξὺ ἄλλων κολλέγια, σχολεῖα καί νοσοκομεῖα⁶. Ἄνοιξαν νέοι σταθμοὶ στὴ Θεσσαλονίκη καί στήν Ἄγκυρα, ἀναπτύχθηκαν στὴ Συρία καί στήν Αἴγυπτο, ἐνῶ ὑπῆρξε μεγάλη αὐξηση καί στὸν ἀριθμὸ τῶν γυναικείων ταγμάτων⁷. Ἡ εἰσορὴ καθολικῶν εὐρωπαίων στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία συνεχίστηκε καί στὸ β' μισὸ τοῦ 19ου αἰῶνα. Ὁ ἀριθμὸς τους στὰ 1872 ἔφτασε τοὺς εἰκοσιδύο χιλιάδες μόνο στήν Κωνσταντινούπολη⁸. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα δροῦσαν ἔντεκα ἀντρικά τάγματα μὲ 528 ἱερεῖς καί μοναχοὺς, ἐνῶ παράλληλα δραστηριοποιοῦνταν δεκαπέντε γυναικεῖα τάγματα μὲ 674 ἀδελφές. Ἡ χρηματοδότηση προερχόταν κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τους αὐξανόταν συνεχῶς, σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε στὰ 1907 οἱ καθολικοὶ πού ζοῦσαν μέσα στὰ

2. GIORGIO FEDALTO, *Le Chiese d' Oriente*, v. III, σ. 210.

3. Βλ. ἐνδεικτικὰ ALPHONS MULDER, *Missionsgeschichte, Die Ausbreitung des Katholischen Glaubens*, Regensburg 1960, 367-370 καί VIRGINIO PRINZIVALLI, *Le Missioni Cattoliche al di la dei Mari e Propaganda Fide*, Ρώμη 1903, σ. 89-94. Γιά μία ἐπισκόπηση τῆς χριστιανικῆς –συμπεριλαμβανομένης καί τῆς προτεσταντικῆς– ἱεραποστολῆς στήν Τουρκία βλ. στὸ Gotthard Jäschke, «Die Christliche Mission in der Türkei», *Saeculum*, 7 (1956) 68-78.

4. XAVIER JACOB, «Das Christentum in der heutigen Türkei», στὸ *Stimmen der Zeit*, τ. 100, τεῦχ. 4ο (Ἀπρίλιος 1975) 239.

5. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 226. Γενικότερα γιά τὶς νέες ἱεραποστολικές ὁργανώσεις πού δημιουργήθηκαν στήν Καθολικὴ Ἐκκλησία βλ. JOSEF METZLER (ἐπιμ.), *Dalle Missioni alle Chiese Locali*, (1846-1965), στὴ σειρά Storia della Chiesa XXIV, Μιλάνο 1990, σ. 30-36 καί 43-48.

6. WILH. KLOSE, «Die Christen in der Türkei, eine statistische Darstellung», *Zeitschrift für die Historische Theologie*, 20 (1850) 303-4.

7. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 228-9.

8. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 228.

όρια του άποστολικού αντιπροσώπου, υπολογίζονταν περίπου στους 45.000 λατινοκαθολικούς⁹.

Άπο την άλλη, σταδιακά, ήδη από τη Συνθήκη της Άδριανούπολης (1829) και έξης, είχε αρχίσει να εμφανίζεται μία ολοένα αυξανόμενη τάση έμπλοκής των ξένων δυνάμεων στα έσωτερικά της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας με την πρόφαση της προστασίας των χριστιανών υπηκόων της. Οί φιλοδοξίες των χριστιανικών ευρωπαϊκών κρατών για γεωγραφική και έμπορική εξέλιξη στην Έγγυς Άνατολή υποστηρίχθηκαν από την ύπαρξη χριστιανών στην Όθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως άλλοθι για την διείσδυσή τους στα έσωτερικά της Αυτοκρατορίας. Γι' αυτόν τον λόγο οί χριστιανικές κοινότητες που διαβιούσαν στο έσωτερικό της δεν ήταν εύκολο να κερδίσουν την έμπιστοσύνη της Ύψηλης Πύλης, καθώς ήταν στενά δεμένες με τον ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό. Το ίδιο ίσχυε και για τη Ρωσία, η όποια ανέπτυξε μία αντίστοιχη φιλολογία και δράση προστασίας των όρθόδοξων χριστιανών, μέσω της όποίας νομιμοποίησε την έμπλοκή της στα έσωτερικά ζητήματα της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁰.

Η μεγάλη αλλαγή για τους Χριστιανούς έρχεται με τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ, που υπογράμμιζαν με κατηγορηματικό τρόπο την πλήρη ισότητα όλων των υπηκόων, δίνοντας παράλληλα την ευκαιρία στην Όθωμανική Κυβέρνηση να διαβεβαιώσει με τον τρόπο αυτό τις ευρωπαϊκές δυνάμεις για τη σοβαρότητα των προθέσεών της σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις¹¹. Αυτή η ισότητα των υπηκόων που προκήρυσσαν τα μεταρρυθμιστικά διατάγματα (Χάτι Σερίφ 1839, Χάτι Χουμαγιούν 1856) ήταν άδιανόητη για τον πιστό μουσουλμάνο, ό όποιος έβλεπε πως με την νέα αυτή κατάσταση καταργούνταν όλο το προηγούμενο νομικό και πολιτισμικό οικοδόμημα με το όποιο είχε ανατραφεί¹². Η ριζοσπαστικότητα ιδίως του Χάτι Χουμαγιούν όπωσδήποτε συνδέεται με τις έσωτερικές μεταρρυθμιστικές διεργασίες που είχαν ξεκινήσει στην Αυτοκρατορία από τις αρχές του 19ου αιώνα, όφείλονται όμως σε μεγάλο βαθμό και στην πίεση που της ασκήθηκε από τη Βρετανία και τη Γαλλία, ως αντιστάθμι-

9. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 230.

10. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *The Great Century in Northern Africa and Asia A.D. 1800-A.D. 1914* της σειράς *A History of the Expansion of Christianity*, vol. DI., New York and London, 1944, σ. 7.

11. BERNARD LEWIS, *Η άνάδυση της σύγχρονης Τουρκίας*, τόμ. I, σελ. 254-262.

12. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 225-6.

σμα στη διασφάλιση της έδαφικῆς της ἀκεραιότητος, πού συμφωνήθηκε τελικὰ ἐνάμιση μῆνα ἀργότερα στὴ Συνθήκη τῶν Παρισίων (1856)¹³. Ἡ Συνθήκη αὐτὴ πού ἔληξε τὸν Κριμαϊκὸ Πόλεμο ἰσχυροποίησε ἐκ νέου τὸν πρωταγωνιστικὸ ρόλο τῆς Γαλλίας στὴν προσασία τῶν χριστιανῶν¹⁴.

Ὁ ρόλος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας

A. Γαλλία

Παραδοσιακὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Διομολογήσεων οἱ καθολικοὶ πού βρίσκονταν στὴν ἐπικράτεια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας στρέφονταν γιὰ προσασία στὶς γαλλικὲς διπλωματικὲς ἀποστολές. Ἄλλωστε ἡ γαλλικὴ ἐπιρροὴ ἦταν ἐκείνη πού ἐνίσχυσε τὴν ἀνακήρυξη τῆς καθολικῆς κοινότητος σὲ ξεχωριστὴ νομικὴ ὄντοτητα μέσα στὴν Αὐτοκρατορία τὸ 1831¹⁵. Βέβαια ἡ σχέση τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ Γαλλία διαταράχθηκε πολὺ σοβαρὰ μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀντικληρικαλιστικὴ ἰδεολογία πού ἀσπαζόταν καὶ διακήρυσσε ἡ Ἐπανάσταση, ὁ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλε στὴ Ρώμη στὶς 10 Φεβρουαρίου 1798 καὶ στὶς 15 Μαρτίου κατήργησε τὴν Προπαγάνδα. Δώδεκα χρόνια ἀργότερα, στὰ 1810, ὁ Ναπολέων μετέφερε ὅλο τὸ ἀρχεῖο τῆς Προπαγάνδας στὸ Παρίσι. Ὡστόσο ὁ Ναπολέων εἶχε κατανοήσει τὴ σπουδαιότητα τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἱεραποστολικοῦ παράγοντα στὴν πολιτικὴ καὶ φρόντισε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τῶν γάλλων ἱεραποστόλων καὶ ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν χριστιανῶν στὴν Ἀνατολή, θέτοντας τοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ ὅλους τοὺς χριστιανούς καὶ ἱεραποστόλους τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν προσασία τῆς Γαλλίας. Τὴν ἴδια διάθεση ἔδειχνε καὶ γιὰ τίς ἄλλες ἱεραποστολές, φανερώνοντας τὴν πρόθεσή του νὰ καταστῆ ἡ Γαλλία ἡ προστάτρια δύναμη ὄλων τῶν ἱεραποστολῶν¹⁶.

13. Πρὸβλ. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *The Great Century in Northern Africa and Asia A.D. 1800-A.D. 1914*, σ. 48.

14. ROGER AUBERT, *Il Pontificato di Pio IX (1846-1878 parte seconda*, στὴ σειρά Storia della Chiesa: XXI/2, Τορίνο 1976, σ. 632-3.

15. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *The Great Century in Northern Africa and Asia A.D. 1800-A.D. 1914*, σ. 48 καὶ GIORGIO DEL ZANNA, *Roma e l'Oriente*, σ. 95.

16. JOSEF METZLER (ἐπιμ.), *Dalle Missioni alle Chiese Locali*, (1846-1965), στὴ σειρά Storia della Chiesa XXIV, Μιλάνο 1990, σ. 28-30.

Ο ρόλος της Γαλλίας στο ιεραποστολικό πεδίο ισχυροποιήθηκε με τη Συνθήκη των Παρισίων και το 1888 η Αγία Έδρα αναγνώρισε στη Γαλλία το ρόλο της προστάτριας δύναμης για τους χριστιανούς της Ανατολής¹⁷, ενώ και η προτροπή του πάπα Λέοντα XIII (1878-1903), με γράμματα που έστελνε στους ιεραποστόλους, μέσω της Προπαγάνδας, ήταν να απευθύνονται στους γάλλους διπλωμάτες για όλες τις ανάγκες που προέκυπταν. Άλλωστε και η Ύψηλη Πύλη μέχρι το συνέδριο του Βερολίνου (1878) μόνο στη Γαλλία αναγνώριζε επίσημα το δικαίωμα της προστασίας στους καθολικούς υπηκόους της Αυτοκρατορίας, του λατινικού όμως μόνο ρυθμού¹⁸. Αναγνωρίζοντας άκριβως αυτόν το ξεχωριστό ρόλο της Γαλλίας για την Καθολική Έκκλησία στην Ανατολή, η Προπαγάνδα είχε όρισει διακριτή αντιμετώπιση του γάλλου προξένου στη θεία λειτουργία, με ειδική τιμητική θέση στην Έκκλησία και δλόκληρο τυπικό, που όριζε άκριβως τα προνόμια του γάλλου διπλωμάτη¹⁹.

Η προτίμηση αυτή της Γαλλίας ανατράπηκε εκ νέου στον 20ο αιώνα, καθώς στα 1900 η Τρίτη Γαλλική Δημοκρατία παρουσιάστηκε ιδιαίτερα επιθετική στους Καθολικούς. Πολλά μοναχικά τάγματα διαλύθηκαν με νόμο, ανακλήθηκε ο γάλλος πρέσβης από τη Ρώμη, ενώ απελάθηκε ο παπικός νούντσιος από τη Γαλλία. Στα 1905 επήλθε ολοκληρωτικός διαχωρισμός της εκκλησίας με το κράτος. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι η επιθετική αυτή τακτική της Γαλλίας προς την Καθολική Έκκλησία, δεν παρουσιάστηκε με την ίδια σφοδρότητα στα τάγματα που υπηρετούσαν στην Ανατολή, αφού τους επιτράπηκε να συνεχίσουν να λειτουργούν²⁰. Είναι χαρακτηριστικό ότι διαχρονικά, όπου η Γαλλία ενδιαφερόταν ν' αυξήσει την επιρροή και την παρουσία της, ενίσχυε την ιεραποστολική δραστηριότητα. Ήδη είχε ενισχύσει σημαντικά την δραστηριότητα του Lavignerie, η δράση του οποίου έσπασε το μονοπώλιο των φραγκισκανών, καταφέροντας να εισχωρήσει το 1878 στα Ίεροσόλυμα, όπου τοποθέτησε γάλλους ιερωμένους, ενώ στη συνέχεια μία σειρά από γαλλικά καθολικά τάγματα δραστηριοποιήθηκαν στη Συρία και την Παλαιστίνη²¹. Πράγματι, ενώ είχε εξο-

17. KARL BIHLMAYER, *Church History, vol. 3, Modern and Recent Times*, Paderborn 1966, σ. 431.

18. GIORGIO DEL ZANNA, *Roma e l'Oriente*, σ. 51-54.

19. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1896-1908) p. 65r, *Regolamento della S. C. di Propaganda del 1742. Per gli onori da presentarsi ai consoli della Francia in Levante*.

20. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 229-30.

21. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *The Great Century in Northern Africa and Asia A.D. 1800-A.D. 1914*, σ. 37-8.

ρίσει κάποιους Ἰησουίτες ἀπὸ τὴ Γαλλία, παρείχε διευκολύνσεις καὶ προστασία στὸ τάγμα τους, πὺν δραστηριοποιεῖτο στὴν ὀθωμανικὴ ἐπικράτεια²². Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὅπου ἡ γαλλικὴ παρουσία ἦταν ἔντονη καὶ ἰσχυρὴ, ἢ ὅπου τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας τὸ ἀπαιτοῦσαν, ἡ προστασία πὺν παρείχε στὴν ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἀποτελεσματικὴ καὶ ἄμεση²³.

B. Ἰταλία

Στὸν ἀντίποδα τῆς Γαλλίας βρισκόταν ἡ Ἰταλία. Τὴν περίοδο πὺν ἐξετάζουμε οἱ σχέσεις τῶν Παπῶν καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἰδιαίτερα ψυχρὲς μετὰ τὴν ἐνοποίησή της καὶ τὴν ἴδρυση τῆς ἰταλικῆς ἐθνικῆς κυβέρνησης στὴ Ρώμη τὸ 1870, τὴν ὁποία οὔτε ὁ Πίος ΙΧ, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Λέοντας ΧΙΙ ἀναγνώρισε²⁴. Παρ' ὄλ' αὐτά, τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας ἐπιδείκνυε ἔντονο ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς χριστιανικὲς κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἱεραποστολὴ πὺν πραγματοποιεῖτο ἐκεῖ, τὸ ὁποῖο αὐξανόταν συνεχῶς καὶ κορυφώθηκε στὴν πρώτη δεκαετία τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἐνδεικτικὸ αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἦταν ἡ ἀποστολὴ ἀπὸ τὴ Ρώμη, στίς 26 Φεβρουαρίου 1910 ἐνὸς ἐρωτηματολογίου στίς χριστιανικὲς κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιθυμοῦσε νὰ πληροφορηθεῖ μετὰξὺ ἄλλων τὸν ἀριθμὸ τῶν ἱεραποστόλων καὶ τῶν ταγματῶν πὺν δραστηριοποιοῦνταν στὴν Ἀνατολή, πόσοι ἐξ αὐτῶν ἦταν Ἰταλοὶ καὶ ἂν καταβαλλόταν προσπάθεια διάδοσης τῆς γλώσσας καὶ τῆς ἰταλικῆς ἐπιρροῆς μὲσῶ τῆς ἰταλικῆς κουλτούρας²⁵.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς προώθησης τῆς ἰταλικῆς κουλτούρας μετεξελίχθηκε σὲ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ πρὸς τοὺς ἱεραπόστολους πὺν δραστηριοποιοῦνταν στὴ Μαύρη Θάλασσα, διότι ἡ Ἰταλία θεωροῦσε ὅτι, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πλειοψηφία τους ἦταν Ἰταλοὶ, δὲν ἐνδιαφέρονταν ἰδιαίτερα νὰ προωθήσουν τὰ ἰταλικὰ συμφέροντα σὲ βάρος τῶν ὁποίων θεωροῦσαν πὺς προωθοῦνταν τὰ γαλλικά. Χαρακτηριστικὸ εἶναι πὺς τὸν Νοέμβριο τοῦ 1910 ὁ ἰταλὸς πρὸξενος τῆς Τραπεζούντας δήλωνε δυσανεκτικὸς ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τῶν ἀνατολικῶν πατέρων (*padri orientali*), φτάνοντας μάλιστα νὰ προτείνει τὴν ἀποπομπή τους

22. SELIM DIRENGIL, *Ἡ Καλὰ Προστατευόμενὴ Ἐπικράτεια*, Ἀθήνα 2003, σ. 361.

23. SELIM DIRENGIL, *Ἡ Καλὰ Προστατευόμενὴ Ἐπικράτεια*, Ἀθήνα 2003, σ. 358.

24. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 229-30.

25. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 78, fasc. 330, p. 552r, R. Ministro degli Affari Esteri, Segreteria Generale, *Comunita Religiose in Oriente*, Ρώμη, 26 Φεβρουαρίου 1910.

ἀπὸ τὴν Ἀνατολία. Μάλιστα σημείωνε πὼς τὸ μέτρο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γενικὸ καὶ ὑποχρεωτικὸ. Γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τῶν πατέρων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ζητοῦσε ν' αὐξηθεῖ ὁ ἀριθμὸς πρότεινε νὰ σταλοῦν ἀποκλειστικὰ ἰταλοὶ ἱεραπόστολοι. Ἐκρίνε ἰδανικὴ εὐκαιρία γιὰ νὰ διδάξουν καὶ τὴν ἰταλικὴ γλῶσσα, σημειώνοντας πὼς θὰ μπορούσαν νὰ ἐπηρεάσουν σημαντικὰ τοὺς πληθυσμοὺς μέσῳ τῶν σχολείων²⁶. Παράλληλα ὁ πρόξενος ζητοῦσε νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ παρουσία τῶν καθολικῶν σὲ μέρη ὅπου σημειωνόταν πρόοδος τῶν ὀρθόδοξων καὶ προτεσταντικῶν ἀποστολῶν, ὅπως συνέβαινε στὸ Ἑρζιγκιάν, καὶ ζητοῦσε νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐπιρροή τῶν καθολικῶν ταγμάτων δίνοντας ἰδιαίτερη βάση στὴ λειτουργία σχολείου²⁷.

Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ ποὺ φαίνεται ν' ἀπασχολεῖ τίς ἰταλικὲς διπλωματικὲς ἀρχές τὴ συγκεκριμένη περίοδο εἶναι ν' αὐξηθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰταλῶν ἱεραποστόλων, ὥστε ν' ἀποτελοῦν τὴν πλειοψηφία στὸ ἱεραποστολικὸ πεδίο²⁸. Βέβαια πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τῶν Ἰταλῶν δὲν εἶναι ἄσχετο μὲ τίς πολιτικὲς ἐπιδιώξεις τους, ποὺ ἐκδηλώνονται τελικὰ μὲ τὸν ἰταλοτουρκικὸ πόλεμο ποὺ ξεκίνησε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1911 καὶ στόχο εἶχε τὴν κατάληψη τῆς Τρίπολης καὶ τῆς Κηρναϊκῆς Χερσονήσου²⁹. Μία ἀπὸ τίς συνέπειες μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1911 ἦταν τὸ κλείσιμο τῶν σχολείων στὴ Σμύρνη, ἐνῶ τὴν προστασία τῶν Ἰταλῶν εἶχε ἀναλάβει τὸ γερμανικὸ προξενεῖο μέχρι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1912, ὅποτε καὶ ξανάνοιξαν τὰ σχολεῖα, μόνον ὁμως μέχρι τὸ ξέσπασμα τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ὅποτε ἔκλεισαν ἐκ νέου³⁰.

Τὸ ζήτημα τῆς καθολικῆς ἱεραποστολῆς στὴν Ἀνατολή ἀπασχολοῦσε ἔντονα τίς ἰταλικὲς διπλωματικὲς ἀρχές, οἱ ὁποῖες ἐπανῆλθαν στὸ θέμα καὶ μάλιστα στὰ πρόθυρα τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Συγκεκριμένα στὶς 28 Μαρτίου

26. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) p. (χωρὶς σελιδαρίθμηση), Consolato di Italia, Τραπεζούντα, 25 Νοεμβρίου 1910.

27. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) p. (χωρὶς σελιδαρίθμηση), Consolato di Italia Giacomo Carrini, Τραπεζούντα, 15 Δεκεμβρίου 1910.

28. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) p. (χωρὶς σελιδαρίθμηση), Ministero degli affari esteri στὸν ἰταλὸ πρόξενο τῆς Τραπεζούντας, Ρώμη, 25 Αὐγούστου 1911.

29. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 87, fasc. 417, p. 118r, p. Clemente στὸν mons. Sardi, Τραπεζούντα, 28 Ὀκτωβρίου 1911.

30. FRANCESCO DA SCANDIANO, *Le RR. Suore dell'Immacolata Concezione d'Ivrea a Smirne, nel 50° anno di loro apostolato 1887-1937*, Πάρις, 1938, σ. 47-8.

του 1914 ο Ιταλός πρόξενος της Τραπεζούντας σχολίαζε την έγκαθίδρυση των γάλλων Ίησουιτών στη Σαμψούντα, μία πόλη που είχε εξελιχθεί σε εξαιρετικά σημαντικό λιμάνι της Μαύρης Θάλασσας. Ο πρόξενος σημείωνε ότι η παρουσία των Γάλλων Ίησουιτών στη Μαύρη Θάλασσα, όπου οι Ιταλοί καπουτσίνιοι δραστηριοποιούνταν για 70 χρόνια, αποτελούσε μία πληγή και η προτροπή του ήταν η ιεραποστολή να εξιταλιστεί πλήρως³¹.

Το ενδιαφέρον της Ιταλίας να καταστεί κυρίαρχη δύναμη στο ιεραποστολικό πεδίο δεν έπαυσε ούτε και μετά το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αντίθετα θεώρησε ότι ο πόλεμος αποτελούσε μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για να ασχοληθεί εκ νέου με το ζήτημα. Συγκεκριμένα η Ιταλική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη έστειλε εκ νέου έπιστολή στην όποια αφού αναφερόταν στην έλλειψη προσωπικού, υπογράμμισε ότι ο πόλεμος ήταν η κατάλληλη ευκαιρία για να δοθεί μία νέα ώθηση στην ιεραποστολή με Ιταλούς ιεραποστόλους και σημείωνε ότι αν δεν μπορούσαν να έγγυθούν ότι το νέο προσωπικό της ιεραποστολής θα ήταν και στην καταγωγή, αλλά και στα αισθήματα Ιταλοί, θα ήταν καλύτερα να άλλαζαν το τάγμα των καπουτσίνων και να το αντικαθιστούσαν με κάποιο άλλο πιδό δραστήριο και το όποιο βέβαια θα έπρεπε να είναι απόλυτως Ιταλικό³².

Γ. Αυστρία και διαμάχες με τη Γαλλία

Ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων προεκτεινόταν και στην Αυστρία, η όποια ενδιαφερόταν κυρίως για τους καθολικούς των βαλκανικών επαρχιών της Αυτοκρατορίας, είχε όμως αρχίσει σταδιακά να διεκδικεί τον ίδιο προστατευτικό ρόλο για τις καθολικές κοινότητες της Ανατολής³³. Οι διαμάχες μεταξύ των προξένων των ευρωπαϊκών χωρών ξεσπούσαν στο ιεραποστολικό πεδίο ακόμη και για άσημαντη φαινομενικά αφορμή. Αξίζει ν' αναφερθούν ένδεικτικά μερικά παραδείγματα αυτού του πολιτικού ανταγωνισμού που αναπτύσσεται μεταξύ των καθολικών ευρωπαϊκών δυνάμεων για τον έλεγχο των ιεραποστολών στην Όθωμανική Αυτοκρατορία.

31. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1908-1930) p. (χωρίς σελιδαρίθμηση), Giacomo Carrissi, Console d'Italia in Trebisonda, Τραπεζούντα, 28 Μαρτίου 1914.

32. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 104, fasc. 540, p. 2r, Κωνσταντινούπολη, 9 Φεβρουαρίου 1915 και ASV, Arch. Deleg. Turchia, 104, fasc. 540, p. 4rv, Promemoria.

33. Πρβλ. ROGER AUBERT, *Il Pontificato di Pio IX (1846-1878 parte seconda*, στη σειρά Storia della Chiesa: XXI/2, Τορίνο 1976, σ. 632.

Ένα πρώτο χαρακτηριστικό περιστατικό καταγράφεται στα 1896 στην ιεραποστολή της Μαύρης Θάλασσας. Σύμφωνα με ένα παλιό έθιμο στις 18 Αυγούστου, που γιορτάζονταν τα γενέθλια του αυτοκράτορα της Αυστρίας, γινόταν ή τελετή μίας θρησκευτικής λειτουργίας προς τιμήν του. Ένώ λοιπόν αυτή ή τελετή πραγματοποιείτο τα προηγούμενα χρόνια χωρίς κανένα πρόβλημα, στα 1896 ο γάλλος πρόξενος άντεδρασε έντονα μέμφοντας τόν πρεφέτο³⁴ της ιεραποστολής και απαγόρευσε στην γαλλική εκκλησία της Τραπεζούντας, όπως την αποκάλεσε, να γιορτάζονται με θρησκευτική τελετή τα γενέθλια του αυστριακού αυτοκράτορα ή όποιουδήποτε άλλου³⁵.

Άξιζει ν' αναφερθούν ένδεικτικά δύο ακόμη περιστατικά, τα όποια καταδεικνύουν κυρίως την αγονία της Γαλλίας να μην χάσει την πρωτοκαθεδρία στην προστασία της Καθολικής Έκκλησίας στην Όθωμανική Αυτοκρατορία. Το πρώτο περιστατικό άφοροϋσε μιá φωτογραφία που τραβήχτηκε έξω από την καθολική Έκκλησία της Τραπεζούντας, στην όποία άπεικονίζονταν φτωχοί Άρμένιοι που είχαν έπιζήσει από τις σφαγές που διέταξε ο σουλτάνος Άβδούλ Χαμίτ στα 1896. Ο πρεφέτο της ιεραποστολής σκέφτηκε να βγάλει μιá φωτογραφία με τούς έπιζήσαντες γέρους, γυναίκες και παιδιά, οί όποιοι βοηθούσαν από τούς καπουτσίνοους και να τή στείλει στους εύεργέτες στη Δύση, οί όποιοι στήριζαν οικονομικά το φιλανθρωπικό έργο της Καθολικής Έκκλησίας. Έπειδή όμως δέν ήθελε να πληρώσει από τα χρήματα που προορίζονταν για τούς φτωχούς, προθυμοποιήθηκε ο Ferdinando Cuma, ο όποιος εργαζόταν στην αυστριακή Loyd και ήταν θερμός καθολικός, ν' αναλάβει εκείνος τα έξοδα της φωτογραφίας. Όταν λοιπόν μαζεύτηκαν όλοι για την φωτογραφία ο Sig. Cuma ήταν στην αύλη της εκκλησίας προκειμένου να δώσει τα χρήματα στον πρεφέτο και έτσι συμπεριλήφθηκε στην φωτογραφία. Ο γάλλος πρόξενος Sig. Cilliere έξαγριώθηκε σημειώνοντας ότι ή φωτογραφία αυτή άποτελοϋσε μιá έπίδειξη ενάντια στη Γαλλία, άφοϋ άφοροϋσε μιá έπίσημη συγκέντρωση που βοηθήθηκε από τόν δραγουμάνο του αυστριακού προξενείου. Ο πρεφέτο της

34. Ο πρεφέτο (prefetto) είναι ιερωμένος, ο όποιος κατέχει ειδικές έξουσίες σε περιοχές όπο άναπτύσσεται ιεραποστολική δραστηριότητα και δέν έχει έγκαθιδρυθεί έπισκοπική έξουσία. Είναι έξαρτημένος άπυθθείας από την Άγία Έδρα και οί έξουσίες του προσομοιάζουν με εκείνες ενός έπισκόπου, έκτός από άρμοδιότητες που άνήκουν στον άρχιερατικό βαθμό, όπως για παράδειγμα χειροτονίες κ.λπ.

35. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 58, fasc. 232, p. 364r-365v. p. Eugenio στον άποστολικό άντιπρόσωπο Bonetti, Τραπεζούντα, 2 Σεπτεμβρίου 1899.

ιεραποστολής προσπάθησε νὰ τὸν καθυστερήσει καὶ ἰσχυρίστηκε ὅτι ὁ Sig. Cuma δὲν ἐνεπλάκη ὡς δραγουμᾶνος τῆς Αὐστρίας καὶ ὅτι τίποτα δὲν ἦταν ἐπίσημο καὶ βεβαίως δὲν εἶχε καμιά σχέση μετὰ τὴν ὑποτιθέμενη ἐπίδειξη ἐναντία στὴ Γαλλία. Τὸ δεύτερο ἐπεισόδιο εἶχε νὰ κάνει μετὰ τὴν λιτανεία τοῦ Corpus Christi καὶ εἶχε ὡς ἐξῆς: Σὲ ὅλες τὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν τῶν καθολικῶν ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσε ἡ λιτανεία εἶχαν ὑψωθεῖ διάφορα ἀλτάρια στολισμένα μετὰ σημαῖες. Σύμφωνα μετὰ τὴν συνήθεια αὐτῆ τῶν καθολικῶν ἐπράξε καὶ ὁ καθολικὸς γενικὸς πρόξενος τῆς Αὐστρίας Sig. Zagörski. Μόλις τὸ πληροφορήθηκε ὁ γάλλος πρόξενος Sig. Cilliere μετὰ τρόπο ἀπόλυτο ἀπαγόρευσε νὰ περάσει ἡ λιτανεία ἀπὸ τὸ ἀλτάριο τοῦ Sig. Zagörski, ὅπως γίνονταν καὶ τὰ προηγούμενα χρόνια, διότι θεωροῦσε ὅτι κατὰ τέτοιο εἶναι ἀντίθετο στὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Ἀσκόπως ὁ πρεφετό προσπαθοῦσε νὰ τὸν πείσει καὶ τοῦ ἐπαναλάμβανε ὅτι αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀρχαῖο ἔθιμο καὶ ὅτι σὲ καμιά περίπτωση δὲν προσβάλλει τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Ἐπειδὴ συνάντησε τὴν ἀδιαλλαξία τοῦ γάλλου προξένου καὶ γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν σοβαρὰ σκάνδαλα μετὰ τῶν δύο καθολικῶν προξένων προσπάθησε νὰ πείσει τὸν Zagörski ὅτι θὰ ἦταν πολὺ ἄβολο καὶ κοπιῶδες γιὰ τὸν ἴδιο νὰ ὑψώσει ἓνα ἀλτάριο καὶ ὅτι ἐπιπλέον δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ προβλέψουν τὶς στάσεις πού θὰ πραγματοποιοῦσαν, στάθηκε ὅμως ἀδύνατο νὰ τὸν μεταπείσει³⁶. Ὄταν ὁ Sig. Cilliere ἔμαθε ὅτι ἡ μεσολάβηση τοῦ p. Eugenio ἦταν ἀνεπιτυχής, προσπάθησε ὁ ἴδιος νὰ πείσει τὸν αὐστριακὸ πρόξενο. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἦταν τελείως ἀντίθετο. Ὁ Sig. Zagörski ἐξοργισμένος γιὰ τὴν παρέμβαση τοῦ γάλλου προξένου δήλωσε ὅτι ἡ λιτανεία ἦταν μία ἔκφραση τῆς καθολικῆς του πίστεως καὶ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανένα νὰ στέκεται ἐμπόδιο σ' αὐτὸ, πόσο μᾶλλον ὁ γάλλος πρόξενος. Τελικὰ αὐτὴ ἡ ἀντιπαλότητα τῶν προξένων πού μπορεῖ νὰ προκλήθηκε φαινομενικὰ ἀπὸ ἀσήμαντες ἀφορμές, ἀλλὰ εἶχε βαθύτερα πολιτικὰ αἰτία, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἡ λιτανεία νὰ πραγματοποιηθεῖ ἐκεῖνο τὸ χρόνο μέσα στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας, προκαλώντας τὴ δυσσαρέσκεια τῶν πιστῶν πού εἶχαν συνηθίσει αὐτὴν τὴν ἐπιβλητικὴ καὶ δημοφιλεῖ ἑορτή³⁷.

36. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 58, fasc. 232, p. 228r-229v. p. Eugenio στὸν ἀποστολικὸ ἀντιπρόσωπο Bonetti, Τραπεζούντα, 23 Μαΐου 1896.

37. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 58, fasc. 232, p. 230r-231v. p. Eugenio στὸν ἀποστολικὸ ἀντιπρόσωπο Bonetti, Τραπεζούντα, 10 Ἰουνίου 1896. Βλ. καὶ AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1896-1908) p. 10r-10bv, p. Eugenio χωρὶς ὄνομα παραλήπτη (Eminenza card. Ledochowski), Τραπεζούντα, 15 Ἰουνίου 1896, ὅπου ἐκθέτει πάλι τὸ ζήτημα τῆς λειτουργίας ἀνήμερα τῆς ἑορτῆς τοῦ αὐτοκράτορα καθὼς καὶ τῆς λιτανείας ζητᾶ ὁδηγίες.

Ἡ μάχη τῶν σχολείων - Ἡ προσπάθεια ἐλέγχου

Ἡ προσπάθεια ἐπικράτησης στό ἱεραποστολικό πεδίο ἐπεκτάθηκε καί στά σχολεῖα ἢ καλύτερα κορυφώθηκε μέ ἀφορμή τὰ σχολεῖα. Ἡ ἰταλική διπλωματία ἤδη ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1880 ἄρχισε νά δείχνει ἔντονο ἐνδιαφέρον γιά τὰ σχολεῖα πού διατηροῦνταν στήν ἱεραποστολή τῆς Μαύρης Θάλασσας. Τό γεγονός αὐτό πρέπει νά συνδυαστεῖ μέ τήν ἔλευση γάλλων ἰησουιτῶν ἱεραποστόλων, οἱ ὅποιοι μετά τό τέλος τοῦ Γαλλοπρωσικοῦ πολέμου τό 1870, εἶχαν ἀρχίσει νά εἰσέρχονται ἀθρόα στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία. Τό ἰταλικό κράτος προσπάθησε νά ἐλέγξει πλήρως τὰ ἱεραποστολικά σχολεῖα πού βρισκόνταν στό ἐξωτερικό δημοσιεύοντας μία σειρά ἀπό κανονισμούς. Συγκεκριμένα, ὁ ἰταλός πρόξενος τῆς Τραπεζούντας ἔγραφε στίς 24 Αὐγούστου 1888 στόν πρεφέτο τῆς ἱεραποστολῆς τῆς Μαύρης Θάλασσας ὅτι, ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας ἐνημέρωσε ὅτι τὰ ἰταλικά σχολεῖα πού βρισκόνταν στό ἐξωτερικό, καί διευθύνονται ἀπό ἰταλικές θρησκευτικές ὀργανώσεις ὑπόκεινται στοὺς παρακάτω κανονισμούς: α) τὸ σχολεῖο θά βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ πατρонаρίσμα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰταλίας καί θά λάβουν τὸ ὄνομα *scuola Italiana*, δηλαδή ἰταλικὸ σχολεῖο, β) θά υἰοθετηθοῦν σ' αὐτὰ τὸ πρόγραμμα καί τὰ βιβλία πού θά προταθοῦν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, καί γ) θ' ἀναγνωριστεῖ ἀπὸ τοὺς διευθυντὲς καί τοὺς δασκάλους, ἢ ἐξουσία τῶν προξένων, τῶν κεντρικῶν ἐπιθεωρητῶν καί τῶν κεντρικῶν διευθυντῶν³⁸.

Ἡ ἰταλική κυβέρνηση προσπαθώντας νά ἐπεκτείνει τὴν ἐπιρροή της προχώρησε καί στὴ δημιουργία λαϊκῶν σχολείων, τὰ ὁποῖα χρηματοδοτοῦσε ἀδρᾶ³⁹, ἐνῶ οἱ διευθυντὲς πού στάλθηκαν προσπαθοῦσαν νά σπείρουν τὴ δυσπιστία στὰ καθολικά σχολεῖα τῶν ἰταλικῶν ἱεραποστολικῶν σταθμῶν, κατηγορώντας τοὺς ἱεραποστόλους ὅτι ἐπιδεικνύουν δουλικότητα πρὸς τοὺς Γάλλους⁴⁰. Τὰ λαϊκὰ σχολεῖα βέβαια δὲν διατηρήθηκαν γιά πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε φανεροῦν τὴν νοοτροπία τοῦ ἰταλικοῦ κράτους ἀπέναντι στίς ἱεραποστολὲς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας⁴¹.

38. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1845-1895) p. 61r, il regio console L. Gioia στόν p. Eugenio da Modica, Τραπεζούντα, 24 Αὐγούστου 1888.

39. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 58, fasc. 232, p. 017rv.

40. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 58, fasc. 232, p. 031rv.

41. AGC, H 97, Trapezus, III. Litterae Superiorum (1889-1895), p. Eugenio da Modica, Τραπεζούντα, 2 Μαΐου 1891.

Και οι γαλλικές αρχές κατέβαλαν έντονες προσπάθειες ν' αποκτήσουν και την πρωτοκαθεδρία στα σχολεία των ιεραποστολών. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό που σημειώθηκε στα 1902 με τον γάλλο πρόξενο της Τραπεζούντας sig. Collomb στα σχολεία που διατηρούσαν οι ιταλοί καπουτσίνιοι ιεραπόστολοι. Κάθε χρόνο πριν τη διανομή των επαινών τα παιδιά έδιναν εξετάσεις μπροστά σε καλεσμένους και στους ιεραποστόλους. Έκείνη τη χρονιά ο γάλλος πρόξενος sig. Collomb ανέφερε ότι θα έρθει ως εξεταστής. Τόσο οι πατέρες, όσο και οι αδελφές πίστευαν ότι κάτι έτοιμαζόταν και ο προϊστάμενος της ιεραποστολής p. Eugenio για ν' αποφύγει κάθε τριβή, αποφάσισε να μην συμμετάσχουν αυτοί στις εξετάσεις, αλλά όρισε στον ιεραπόστολο που θα τον αντιπροσώπευε, να ακολουθηθεί το υπόλοιπο πρόγραμμα κανονικά. Τελικώς ο πρόξενος πράγματι διεξήγαγε τις εξετάσεις και προχώρησε ακόμη παραπέρα λέγοντας, ότι από την επομένη οι πατέρες δεν θα εξέταζαν, διότι θα ήταν ο ίδιος ο εξεταστής των σχολείων. Οι ιεραπόστολοι αντέδρασαν σημειώνοντας ότι κατείχαν το συγκεκριμένο προνόμιο τα τελευταία 50 χρόνια και ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή όλοι οι προκάτοχοί του σέβονταν το δικαίωμα αυτό. 'Ο πρόξενος προσπάθησε να κλιμακώσει την ένταση λέγοντας ότι το σχολείο ανήκει στη δικαιοδοσία του, και ως επιθεωρητής μπορεί να επέμβαινει στις τάξεις, να εξετάζει τους μαθητές και να προεδρεύει στις συνεδριάσεις, μην αναγνωρίζοντας κανένα δικαίωμα στους ιεραποστόλους⁴². Σε άλλη αναφορά του ο πρεφέτο της ιεραποστολής της Μαύρης Θάλασσας συμπλήρωνε για την κλιμάκωση της έντασης με τις γαλλικές διπλωματικές αρχές: «...οι δύο γάλλοι πρόξενοι της Τραπεζούντας και της Σαμφούντας, από τα λόγια πέρασαν στις πράξεις. Θέλησαν να πάρουν τα ένοριακά σχολεία θηλέων, να τα ονομάσουν γαλλικά και να τα θέσουν υπό την αποκλειστική ευθύνη των προξένων. 'Ο πρεφέτο σημείωνε ότι προσπαθούσαν ν' αμφισβητήσουν την εξουσία των αποστολικών μισιονάριων επειδή δεν ήταν γάλλοι υπήκοοι⁴³, αλλά και επειδή επιθυμούσαν να εκλαϊκεύσουν τα σχολεία⁴⁴.

42. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 58, fasc. 232, p. 486r-487v. p. Eugenio στον αποστολικό αντιπρόσωπο Bonetti, Τραπεζούντα, 23 Ιουνίου 1902.

43. AGC, H 97, Trapezus, II. Documenta Officialia Ordinis, (1896-1908) p. 35r-36bv, p. Eugenio στον card. Ledochowski της Προπαγάνδας, Έρζερούμ, 12 Ιουλίου 1902.

44. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 87, fasc. 416, p. 28rv, p. Riccardo Liebl χωρίς όνομα παρλήπτη, Σαμφούντα, 24 Ιουνίου 1912.

Οί γάλλοι διπλωμάτες φαίνεται ότι ήταν αποφασισμένοι ν' αποσπάσουν τὰ σχολεία ἀπὸ τοὺς ἰταλοὺς ἱεραποστόλους. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὸ πρῶτο περιστατικὸ ὁ πρεφέτο τῆς ἱεραποστολῆς τῆς Μαύρης Θάλασσας ἔγραφε στὸν ἀποστολικὸ ἀντιπρόσωπο στὴν Κωνσταντινούπολη mons. Tacci για τὴν καθυστέρηση τῶν ἀπαραίτητων φιρμανιῶν σχετικὰ μὲ τὰ σχολεία, ἐπαναλαμβάνοντας στὸ γράμμα του τὸ ἐπεισόδιο ποὺ προκλήθηκε μὲ τὸ γάλλο πρόξενο τὸν Ἰούλιο τοῦ 1902. Ὁ πρεφέτο σημειώνει ὅτι ρώτησε τὸ γάλλο πρόξενο Sig. Fornier για τὴ μεγάλη καθυστέρηση ποὺ ἔχουν σχετικὰ μὲ τὴν παραλαβὴ τῶν φιρμανιῶν για τὰ σχολεία, ἐξαιτίας μάλιστα τῆς ὁποίας ἀναγκάστηκαν νὰ κλείσουν τὸ σχολεῖο τῆς Σινώπης. Ὁ πρόξενος τοῦ ἀπάντησε μὲ σχετικὴ ταραχὴ ὅτι ἡ ἐπίσημη ἀνακοίνωση εἶναι ὅτι ἀφοῦ τὰ σχολεῖα τους δὲν εἶναι γαλλικά, ἀλλὰ ἔνορειακά, ἡ πρεσβεία ἀρνεῖται νὰ ζητήσει τὸ σχετικὸ φιρμάνι⁴⁵. Μὲ ἄλλο γράμμα του τὴν ἐπόμενη μέρα σημειώνει τὴν ἀδιαφορία ποὺ ἐπεδείκνυε ἡ Γαλλικὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὴ διεκπεραίωση τῶν ὑποθέσεων τῶν ἱεραποστόλων⁴⁶, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν παλιότερη πρακτικὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα λάμβαναν τὰ ἀπαιτούμενα φιρμάνια⁴⁷. Μάλιστα σημειώνει τὴν χαρακτηριστικὴ παρατήρηση τοῦ γάλλου προξένου de Cortanze, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε ὅτι εἶναι ἔντονα ἰταλοί, ἀποκαλύπτοντας τὴν αἰτία τῆς δυσαρέσκειας τῶν γαλλικῶν διπλωματικῶν ἀρχῶν. Ὁ p. Eugenio προσπαθώντας ν' ἀμυνθεῖ στὴν συγκεκριμένη κατηγορία, σημειώνει ὅτι προσεύχονται στὰ γαλλικά, ἐξηγοῦν τὴν κατῆχηση στὰ γαλλικά, διδάσκουν στὰ σχολεῖα στὰ γαλλικά, καὶ ὅτι ὅλες τὶς Κυριακὲς προσεύχονται σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια δημόσια ὑπὲρ τῆς Γαλλίας⁴⁸.

Ὁλος αὐτὸς ὁ ἀνταγωνισμὸς ποὺ ἐξελισσόταν μὲ τὰ χρόνια καθὼς τὸ «Ἀνατολικὸ Ζήτημα» κορυφωνόταν, ὁδήγησε τὸν πρεφέτο τῆς ἱεραποστολῆς τῆς Τραπεζούντας p. Eugenio νὰ σημειώσῃ ἤδη ἀπὸ τὸ 1890, ὅτι οἱ γάλλοι ἱεραποστολοὶ φέρονταν ἀνταγωνιστικὰ ἀπέναντι στοὺς Ἰταλοὺς ἀπὸ καθαρὸ ἔθνικὸ

45. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 74, fasc. 310, p. 40r-41v, p. Eugenio στεν mons. Tacci, Τραπεζούντα, 13 Ὀκτωβρίου 1906.

46. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 74, fasc. 310, p. 47r-48v, p. Eugenio χωρὶς ὄνομα παραλήπτη, Τραπεζούντα, 14 Ὀκτωβρίου 1906.

47. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 74, fasc. 310, p. 42r-43v, p. Eugenio στὸν mons. Tacci, Τραπεζούντα, 13 Νοεμβρίου 1906.

48. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 74, fasc. 310, p. 49r-51v, p. Eugenio στὸν mons. Tacci, Τραπεζούντα, 18 Δεκεμβρίου 1906.

καί πολιτικό ανταγωνισμό καί υπογράμμιζε τήν ἐκπληξη πού τοῦ προκαλοῦσε τὸ γεγονός, πὼς εἶναι δυνατόν οἱ ἱεραπόστολοι νὰ γίνονται ὄργανα μίας πολιτικῆς, πού ἀντίκειται στοὺς σκοποὺς τῆς Ἁγίας Ὑδρας⁴⁹.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα γίνεται ξεκάθαρο ὅτι οἱ πολιτικὲς τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν χρησιμοποιοῦσαν ἢ προσπαθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο, προκειμένου νὰ διευρύνουν τίς σφαιρὲς ἐπιρροῆς τους. Πάντως εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ Προπαγάνδα προσπαθοῦσε μὲ ἕμμεσο τρόπο ν' ἀπεγλωβίσει τὴν καθολικὴ ἱεραποστολή ἀπὸ τὸν ἀσφυκτικὸ ἐναγκαλισμὸ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ διαταγὴ πού ἐξέδωσε στὰ 1885 μ' ἀφορμὴ τὴν ἐθνικὴ γιορτὴ τῆς Γαλλίας στὶς 14 Ἰουλίου, ὅπου ἀπαγόρευσε τὸν καθολικὸ κληρὸ νὰ λαμβάνει μέρος σ' αὐτὴν τὴν ἐθνικὴ ἑορτῇ. Ἡ ἀπαγόρευση πού εἶχε ἐπαναληφθεῖ ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα καὶ στὰ 1881 ἐπεκτάθηκε καὶ στὶς ἐπίσημες ἐπισκέψεις καὶ παρόμοιες περιστάσεις⁵⁰.

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Ἄν στὸν 19ο αἰῶνα ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ἰδεολογικὰ ρεύματα ἀρνητικὰ διακείμενα πρὸς τὸν χριστιανισμό, ἡ ἐκκίνηση τοῦ 20οῦ αἰῶνα διαμήνυε ὅτι οἱ προκλήσεις ὄχι μόνο δὲν θὰ καταλάγιαζαν, ἀλλὰ θὰ παρουσιάζονταν μὲ μεγαλύτερη ὀρμὴ καὶ ἔνταση. Ὁ Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ὑπῆρξε καταλυτικὸς γιὰ τὴν παρουσία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς συσχετισμοὺς μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων στὴν καταρρέουσα Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ὁ Πόλεμος αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ τὸ ὄροσημο, τὸ ὁποῖο θὰ σημάνει τὴν παρακμὴ τῶν ἱεραποστολικῶν σταθμῶν στὴν Ἑγγὺς καὶ Μέση Ἀνατολή, καθὼς πολλοὶ ἱεραπόστολοι ἐπιστρατεύτηκαν, ἐνῶ ἔκλεισαν καὶ πολλοὶ ἱεραποστολικοὶ σταθμοί⁵¹. Ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν δυ-

49. AGC, H 97, Trapezus, III. Litterae Superiorum (1889-1895), p. Eugenio da Modica, Τραπεζούτα, 27 Μαρτίου 1890.

50. ASV, Arch. Deleg. Turchia, 44, fasc. 164, p. 151v-152r.

51. ALPHONS MULDER, *Missiongeschichte, Die Ausbreitung des Katholischen Glaubens*, Regensburg 1960, σ. 425, Xavier Jacob, «Das Christentum in der heutigen Türkei», στὸ *Stimmen der Zeit*, τ. 100, τεύχ. 4ο (Ἀπρίλιος 1975) 239 καὶ KENNETH SCOTT LATOURETTE, *Advance through Storm, A.D. 1914 and after, with concluding generalizations*, στὴ σειρὰ *A History of the Expansion of Christianity*, vol. VII, Νέα Ὑόρκη καὶ Λονδίνο, 1945, σ. 11 καὶ 58.

τικῶν λόγῳ τοῦ πολέμου καὶ μὲ τὴν μονομερῆ κατάργησιν τοῦ συστήματος τοῦ προτεκτοράτου, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία συνάντησε σοβαρὰ προβλήματα ἐπιβίωσης στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Καθ' ὅλη τὴν περίοδο τοῦ πολέμου ἡ προστασία τῶν χριστιανῶν στὴν Τουρκία εἶχε περάσει ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἰταλία –οἱ ὁποῖες βρισκόνταν πιά στὸ ἀντίπαλο μὲ τὴν Τουρκία στρατόπεδο– στὴν Αὐστρία καὶ στὴ Γερμανία, οἱ ὁποῖες ὡς συμμαχικὲς χώρες μποροῦσαν νὰ ἐγγυηθοῦν τὴν ἀσφάλειά τους⁵². Γιὰ πρώτη φορὰ πιά γίνονταν δεκτὸς γιὰ ἀκρόαση ἀπὸ τὸ σουλτάνο ἐκπρόσωπος τοῦ Βατικανοῦ, χωρὶς τὴν μεσολάβησιν τῆς πρεσβείας τῆς Γαλλίας⁵³.

Ἰδιαίτερα ἡ Αὐστρία διείδε τὸ κενὸ ποῦ δημιουργεῖτο καὶ ἔσπευσε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὴν εὐκαιρία ἐπιδεικνύοντας ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Σὲ ἐπιστολὴ ποῦ στέλνει ὁ πρόξενος τῆς Τραπεζούντας Kwiatkowski στὸν ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν τῆς Αὐстроουγγαρίας βαρόνο Στέφανο Μπούριαν στὶς 31 Δεκεμβρίου 1915, σημειώνει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Ὁ παραμερισμὸς τοῦ γαλλικοῦ πολιτιστικοῦ προτεκτοράτου καὶ ἡ συμμαχικὴ διακοπὴ μὲ τὴν Ἰταλία, τὴν ὁποία δὲν εἴμαστε τώρα ὑποχρεωμένοι νὰ λαμβάνουμε ὑπόψη, αὐξάνουν τὸ ἐνδιαφέρον μας στὸν τομέα τῆς καλλιέργειας παραδόσεων, σχετικὰ μὲ τὰ θρησκευτικὰ ἰδρύματα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας στὴν Τουρκία...»⁵⁴, ἐνῶ σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ ποῦ στέλνει τρία χρόνια ἀργότερα ὁ ἴδιος πρόξενος καὶ ἀφοῦ ἔχει ἐπιχειρηματολογήσει γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἐνδυνάμωσης τῆς αὐστριακῆς παρουσίας στὴν περιοχὴ σημειώνονται μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς: «Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ βασιζόμενος στὰ συνημμένα τεκμήρια στοιχείων, συνιστῶ, ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς εἰρήνης, ὅπωςδήποτε ὅμως μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἴδιων θρησκευτικῶν ἐνώσεων, τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς αὐστριακοῦ (σὺγγρικοῦ) σχολείου στὴ Σαμπούντα, ὅποτε θὰ ἐκέρδιζαν οἱ πολιτιστικὲς μας προσπάθειες, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ στὴν Μαύρην Θάλασσα μιὰ σπουδαία βάση»⁵⁵.

52. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 230.

53. ASV, Arch. Deleg. Turchia 113, fasc 601, p. 018v. Καὶ ἡ ἴδια ἡ ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία προκειμένου ν' ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπὸ τὴν παρέμβασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπιθυμοῦσε μιὰ ἀπευθείας διπλωματικὴ σχέση μὲ τὸ Βατικανόν. Γιὰ περισσότερα βλ. RINALDO MARMARA, *Turchia e Vaticano - Verso le Relazioni Diplomatiche, Secondo documenti dell' archivio Segreto Vaticano*, Κωνσταντινούπολι 2012.

54. ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ Κ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ, *Γενοκτονία στὸν Εὐξείνιο Πόντο, Διπλωματικὰ Ἐγγράφα ἀπὸ τὴ Βιέννη (1909-1918)*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 251.

55. ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ Κ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ, *Γενοκτονία στὸν Εὐξείνιο Πόντο, Διπλωματικὰ Ἐγγράφα ἀπὸ τὴ Βιέννη (1909-1918)*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 260.

Στὸ εὐρύτερο παγκόσμιο ἱεραποστολικὸ πεδίο ἡ Γαλλία ἔχασε μετὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τὴν πρωτοκαθεδρία της, ἐνῶ τὴν ἴδια περίοδο παρατηρήθηκε σημαντικὴ αὐξηση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ἱεραποστολή ἀπὸ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες ὅπως ἡ Γερμανία, ἡ Ἰταλία, τὸ Βέλγιο καὶ ἡ Ὁλλανδία⁵⁶. Παράλληλα σημαντικὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση παρεῖχε τὴν συγκεκριμένη περίοδο ἡ Ἀμερικὴ, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ σταδιακὰ θὰ διεκδικήσει ἕναν πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὴ διάδοση τῆς πίστεως, δημιουργώντας ἀντίστοιχα ἑταιρίες καὶ ὀργανισμοὺς προώθησης τῆς ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος⁵⁷.

Μετὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν διωγμὸ τῶν ἐθνικῶν κοινοτήτων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀρμενίων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνονταν κυρίως οἱ ἱεραπόστολοι ποὺ δραστηριοποιοῦνταν στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, σχεδὸν ὅλοι οἱ ἱεραποστολικοὶ σταθμοὶ μαζί μὲ τὶς ἐγκαταστάσεις τους ἔκλεισαν καὶ οὐσιαστικὰ ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τόσο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς, ὅσο καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐπικράτεια τῆς Τουρκίας, διατηρώντας ἀπλῶς κάποιους ἐλάχιστους πυρῆνες πιστῶν μὲ φθίνουσα πορεία⁵⁸.

Ὁ Πάπας Βενέδικτος μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ ἀποστολικοῦ του γράμματος μὲ τὸν τίτλο *Maximum illud*, ποὺ ἐξέδωσε στὶς 30 Νοεμβρίου 1919, κράτησε ζωντανὸ τὸ ἱεραποστολικὸ φρόνημα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ ἀπὸ τὴν τεράστια καταστροφὴ τοῦ Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου⁵⁹. Ἔθεσε τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας νέος τύπος ἱεραποστόλου, πιὸ ἐνημερωμένος γιὰ τὴν κουλτούρα τῆς χώρας ἀποστολῆς του, καθὼς καὶ νὰ ἐκπαιδευτεῖ ὁ γηγενὴς κληρὸς. Παράλληλα παρουσίασε ὡς καταστρεπτικὴ τὴν διάθεση τῶν ἱεραπο-

56. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *Advance through Storm, A.D. 1914 and after, with concluding generalizations*, σ. 43. Γιὰ τὴν ἀποδυνάμωση τῶν γαλλικῶν ἱεραποστολῶν κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πρβλ. CHARLES A. FRAZEE, *Catholics and Sultans*, σ. 229-231.

57. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *Advance through Storm, A.D. 1914 and after, with concluding generalizations*, σ. 44-5.

58. XAVIER JACOB, «Das Christentum in der heutigen Türkei, στὸ *Stimmen der Zeit*, τ. 100, τεύχ. 4ο (Ἀπρίλιος 1975) 239-41 καὶ 247. Στὸ ἴδιο ἄρθρο στὴ σ. 244 ἀναφέρει ὅτι οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ ὑπολογίζονται περίπου σὲ 12.000 μὲ τὰ 3/4 νὰ ἔχουν συγκεντρωθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐνῶ ἄλλα μεγάλα κέντρα εἶναι ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Ἄγκυρα. Μικρότερες ὁμάδες ὑπάρχουν στὴν Προῦσα, στὴ Μερσίνα καὶ στὶς ἀκτὲς τῆς Μαύρης Θάλασσας.

59. ALPHONS MULDER, *Missiongeschichte, Die Ausbreitung des Katholischen Glaubens*, Regensburg 1960, σ. 425, ELIO GUERRIERO-ANNIBALE ZAMBARBIERI, *La Chiesa e la Societa industriale (1878-1922)* στὴ σειρά Storia della Chiesa τόμ. XXII/1, 1990, σ. 193-4 καὶ TIZIANO SCALZOTTO, *I Papi e la Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o de Propaganda Fide da Benedetto XV a Paolo VI*, στὸ *Memoria Rerum*, vol. III/2 (1815-1972), σ. 256-7.

στόλων να προσπαθοῦν μέσω τοῦ ἔργου τους να ἐνισχύσουν τὴν ἐξουσία τῆς πατρίδας καταγωγῆς τους καὶ ζήτησε τὴν ἐνίσχυση δημιουργίας τοπικοῦ κλήρου. Ἄλλωστε αὐτὴ ἡ σύνδεση τῶν ἱεραποστόλων μὲ τὰ ἐθνικὰ κράτη δημιουργοῦσε σοβαρότατα προβλήματα καὶ πολλές φορὲς διακοπὴ κάθε δραστηριότητας καὶ ἀπέλαση, κάθε φορὰ πού τὸ κράτος ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονταν, βρισκόταν σὲ πολεμικὴ ἀντιπαράθεση καὶ σύγκρουση μὲ τὴν χώρα στὴν ὁποία ἀσκοῦσαν τὸ ἱεραποστολικὸ τους ἔργο⁶⁰.

Ἐνδεικτικὸ γιὰ τὸ πῶς διαμορφώνεται ἡ κατάσταση τῆς καθολικῆς ἱεραποστολῆς μετὰ τὸν πόλεμο, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὶς 25.000 καθολικοὺς πού βρισκόνταν στὴν Τουρκία τὸ 1923, στὰ 1954 εἶχαν παραμείνει μόνο οἱ 6.000 καὶ αὐτοὶ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὴν πρωτεύουσα⁶¹. Μὲ τὴν πρωτοφανῆ ἀνθρωπιστικὴ καταστροφὴ τοῦ Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου καὶ τὴ συστηματικὴ ἐξολόθρευση τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους καὶ τοὺς Κεμαλικούς, ἡ Ἄνατολία ἀπογυμνώθηκε σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὰ χριστιανικά της στοιχεῖα καὶ τῶν τριῶν ὁμολογιῶν, τὸ ὀρθόδοξο, τὸ ρωμαιοκαθολικὸ καὶ τὸ προτεσταντικὸ⁶².

Οἱ Ὄθωμανικὲς Ἀρχὲς ἀπέναντι στὸ ἱεραποστολικὸ πρόβλημα

Ἡ χαμιτικὴ περίοδος, ἰδιαίτερα πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα, διακρίνεται ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ κράτους νὰ δημιουργήσει συμπαγεῖς θρησκευτικὰ καὶ ἰδεολογικὰ πληθυσμοὺς χρησιμοποιώντας τὸν ὀθωμανικὸ ἰσλαμισμό, προκειμένου νὰ σταθεροποιήσει τὴν κατάσταση στὴν καταρρέουσα Αὐτοκρατορία⁶³.

---

60. JUAN MARIA LABOA, *La Chiesa e la modernita, vol. I: L'Ottocento*, Μιλᾶνο 2003, σ. 230, ELIO GUERRIERO-ANNIBALE ZAMBARBIERI, *La Chiesa e la Societa industriale (1878-1922)* στὴ σειρὰ Storia della Chiesa τόμ. XXII/1, 1990, σ. 193-4 KENNETH SCOTT LATOURETTE, *The Twentieth Century in Europe, Christianity in a Revolutionary Age*, vol. IV, Λονδίνο, 1962, σ. 30 καὶ TIZIANO SCALZOTTO, *I Papi e la Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o «de Propaganda Fide» da Benedetto XV a Paolo VI*, στὸ Memoria Rerum, vol. III/2 (1815-1972), σ. 254-8.

61. GIORGIO FEDALTO, *Le Chiese d' Oriente*, v. III, σ. 320.

62. KENNETH SCOTT LATOURETTE, *Advance through Storm, A.D. 1914 and after, with concluding generalizations*, σ. 266-8.

63. Βλ. τὴν προσηλυτιστικὴ πολιτικὴ πού ἀκολούθησε ὁ σουλτᾶνος γιὰ νὰ ἐνδυναμώσει τὸ θρησκευτικὸ καὶ ἐθνικὸ καθεστῶς τῆς Αὐτοκρατορίας στὸ 3ο κεφ. τοῦ SELIM DIRENGIL, *Ἡ Καλὰ Προστατευόμενὴ Ἐπικράτεια*, Ἀθήνα 2003, σ. 225-87.

Αυτό σήμαινε ότι μπορεί επίσημα μετά το Χάτι-ι-χουμαγιούν το 1856 να έπαψε πια η εκτέλεση των μουσουλμάνων που άπαρνήθηκαν τη θρησκεία τους, αλλά είναι επόμενο ότι αυτοί οι άρνησίθρησκοι μουσουλμάνοι, ιδιαίτερα όταν έπρόκειτο για μαζική μεταστροφή, έθεταν σε κίνδυνο τα ίδια τα θεμέλια της Αυτοκρατορίας. Ένα αποκρυπτογραφημένο τηλεγράφημα που στέλνει ο Μεχμέτ Κιαμίλ, γραμματέας των άνακτόρων, στον Άχμντ Σακίρ πασά είναι χαρακτηριστικό αυτής της άνησυχίας και των μέτρων που είναι διατεθειμένη να λάβει η άρχουσα όθωμανική τάξη. Στο τηλεγράφημα αυτό σημειωνόταν χαρακτηριστικά ότι «'Αν και η Ύψηλή Πύλη δέν μπορεί να πιέσει κανέναν να άποδεχτεί τó 'Ισλάμ, δέν θά άνεχτούμε ποτέ τόν προσηλυτισμό μουσουλμάνων στον χριστιανισμό». Για να άναχαιτίσουν μάλιστα την έπιρροή των ξένων ίεραποστόλων εκδόθηκε την 1η Αύγουστου τού 1897 άυτοκρατορική διαταγή, σύμφωνα με την όποία συγκροτήθηκαν μεικτές έπιτροπές, άπό μουσουλμάνους άξιωματούχους, Άρμένιους και Έλληνες και στίς όποιες δόθηκαν όδηγίες να έμποδίζουν τόν προσηλυτισμό των όθωμανών ύπηκόων στον προτεσταντισμό και στά άλλα ξένα δόγματα και έπιπλέον όρίστηκε ό καθέννας να διατηρεί την πίστη του⁶⁴.

Πολύ όρθά ό Selim Direngil σκιαγραφεί τó ίεραποστολικό πρόβλημα ώς έξης: «Καμιά άπό τίς προκλήσεις που δέχτηκε η νομιμότητα τού όθωμανικού κράτους, και όλα όσα αυτό συμβόλιζε, δέν ήταν περισσότερο επικίνδυνη, στή μακρά διάρκεια, άπό εκείνη τής ίεραποστολικής δραστηριότητας. Η άπειλή τού στρατιώτη, τού διπλωμάτη, τού έμπορου, άφορούσαν όλες τους στο έδω και τó τώρα άντίθετα, όί ίεραπόστολοι μέσω των σχολείων τους, συνιστούσαν ένα κίνδυνο για τó μέλλον»⁶⁵.

Την φιλελεύθερη πολιτική τής περιόδου τού Τανζιμάτ άκολούθησε η συντηρητική χαμιτική περίοδος, η όποία ύπήρξε ιδιαίτερα έπιφυλακτική άπέναντι στους ίεραποστόλους. Ό σουλτάνος γνώριζε πολύ καλά ότι η θρησκευτική έπιρροή των ίεραποστόλων μετατρέπονταν στή συνέχεια σε πολιτική και για τó λόγο αυτό όί ίεραπόστολοι θεωρούνταν ως «οί πιό επικίνδυνοι έχθροί τής κοινωνικής τάξης». Η συνάντηση λοιπόν αυτών των δύο διαφορετικών κόσμων τού χριστιανισμού και τού 'Ισλάμ, ύπό την συγκεκριμένη μορφή και τή συγκεκριμένη περίοδο, μπορεί να μñ άφορούσε μια ξεκάθαρη ίμπεριαλιστική άπό-

64. SELIM DIRENGIL, *Η Καλά Προστατευόμενη Έπικράτεια*, Άθήνα 2003, σ. 285-7.

65. SELIM DIRENGIL, *Η Καλά Προστατευόμενη Έπικράτεια*, Άθήνα 2003, σ. 335-6.

πειρα, αλλά όπωσδήποτε προλείανε τὸ ἔδαφος καὶ λειτουργοῦσε ὡς ἀπειλή γιὰ τὴν ὀθωμανικὴ νομιμότητα. Οὐσιαστικὰ ἀφοροῦσε ἕναν ἰδεολογικὸ πόλεμο μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν δυνάμεων, τὸν ὁποῖο ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσει μὲ διπλωματία, καθὼς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι παραβιάζει δικαιώματα πὺν εἶχαν παραχωρηθεῖ ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ περίοδο τῶν μεταρρυθμιστικῶν νομοθετημάτων⁶⁶.

Ἐν κατακλείδι, καταφαίνεται ὅτι οἱ πολιτικὲς ἀρχὲς τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀνήκαν στὴν ἴδια Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ θ' ἀνέμενε κανεὶς τὴ συνεργασία τους στὸ ἱεραποστολικὸ πεδίο, ὄχι μόνον διαγκωνίζονταν καὶ ἀντιμάχονταν, ἀλλὰ προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ αὐξήσουν τὴν παρουσία τους καὶ τὴν ἐπιρροή τους σὲ βάρους τῆς παρουσίας τοῦ ἀντιπάλου ἔθνους. Τὸ γεγονός αὐτὸ βέβαια πρέπει νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὸ περίφημο Ἀνατολικὸ Ζήτημα, τὸ ὁποῖο κορυφώνεται στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅπου ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων βρίσκεται στὸ ἀπόγειό του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη προσπαθεῖ ν' ἀντιμετωπίσει τὸ πρόβλημα ἐνισχύοντας τὴ συνοχὴ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ λαμβάνοντας μέτρα, τέτοια ὅμως, πὺν δὲν θὰ προκαλοῦσαν τὴν ἔντονη ἀντίδραση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

---

66. SELIM DIRENGIL, *Ἡ Καλὰ Προστατευόμενὴ Ἐπικράτεια*, Ἀθήνα 2003, σ. 340-1.